

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ТА СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕОЛОГІЗМІВ У ПОЕТИЧНОМУ ТЕКСТІ ДМИТРА ПАВЛИЧКА

У статті проаналізовані основні функціональні та стилістичні особливості авторських лексичних новотворів, зафіксованих у поезії Дмитра Павличка.

Ключові слова: авторський лексичний новотвір, неологізм, неологія, лінгвосинергетика, функція, ідіолект.

Вагомою нішею лінгвосинергетичних наукових розвідок є дослідження поетичного мовлення, адже художній текст є відображенням індивідуально-авторської картини світу, яка є частиною мовної картини світу, а також інтерпретує авторське сприйняття дійсності, особисті знання письменника, його досвід.

Характерною ознакою мовної практики Дмитра Павличка є індивідуально-авторський словотвір. Тому звертаємо увагу на функціональні та стилістичні особливості неологічної лексики поети

Питання функціонування індивідуальних новоутворень порушувалося багатьма дослідниками. Більшість лінгвістів вважає, що функції новотворів перебувають у прямій залежності від причин появи лексичних інновацій. Найбільш повна типологія функцій оказіональних слів була представлена дослідницею О. І. Александровою, яка поряд з основними мовними функціями виділяє ще й такі: 1) інтелектуально-комунікативну; 2) емотивну, тобто функцію передачі почуттів, емоцій, психічного стану адресанта; 3) асоціативну – встановлення контакту і перевірки його; 4) імпресивно-вольову функцію впливу на адресата; 5) метафізичну –переведення одного знака в інший; 6) поетичну, яка диктується потребою створити художній образ дійсності [1, 19]. Н. А. Ніколіна пропонує свою класифікацію функцій оказіональних слів, у межах якої виділяє: 1) зв'язувальну функцію, акцентуючи увагу на здатності оказіональних слів пов'язувати інформацію тексту; 2) експресивно-номінативну; 3) оцінну – коли за допомогою таких висловів здійснюється оцінка тексту і персонажа; 4) характерологічну; 5) функцію мовної гри (наявність контамінованого словотвору); 6) функцію інтеграції різних шарів лексики [6, 86].

У сучасній неології дослідники виділяють такі основні функції авторських лексичних новотворів: номінативну, стилістичну, експресивну, текстотвірну [3, 11]. У свою чергу експресивна функція тісно пов'язана з прагматичним аспектом дослідження авторських лексичних новотворів.

Мета статті полягає в аналізі функціональних та стилістичних особливостей неологізмів, зафіксованих в ідіолекті Дмитра Павличка.

Для реалізації мети поставлено такі завдання:

1) з'ясувати основні функційні особливості неологізмів у творах Д. Павличка;

2) проаналізувати стилістичні особливості авторських лексичних новотворів.

Номінативна функція авторських новотворів полягає в найменуванні того, що в мові не має прямого однослівного позначення. Велика кількість новотворів використовується поетами з метою називання якогось предмета, поняття чи наміру. Не завжди загальномовні одиниці відповідають прагненням авторів образно висловити думку, тому вони і створюють еквіваленти до вже наявних узуальних слів. З одного боку, інновації обов'язково демонструють зв'язок із тим, що вже відоме носіям мови – за допомогою образів, які закріпилися у лексичних значеннях твірних одиниць, а з другого – з твірними словами оказіоналізми пов'язані лише частиною своїх значень, адже складові новотвору привносять у нове слово свої відтінки. Авторські новотвори – це різновид вторинної лексичної номінації, за якої, існуючі в мові номінативні засоби використовуються в новій для них функції найменування.

Наприклад, у Д. Павличка як найцікавіші неолексеми, що виконують номінативну функцію, можемо назвати *“безоболоччя”*, *“безпритулля”*, *“людомор”*, *“сніженя”*. Розглядаючи такі неологізми, нами було помічено, що деякі з них можна вважати синонімічними до узуальних лексем (вноситься лише ефект новизни): *“будущина”*, *“болотнява”*, а деякі одним словом номінують те, що в загальноновживаній лексиці позначається описовими конструкціями: *“усміхненолиций”* (той, що усміхається), *“всетворячий”* (той, що може створити все).

Звичайно, є оказіоналізми, що творяться за аналогію до узуальних слів (*“вишневоокий”*, *“блакитнозорий”*, *“звечорілий”*, *“ластівочість”*), але це не означає, що вони є менш вартісними чи менш оригінальними. Вони просто частково запозичують семантичне наповнення від слів, що взяті за їх основу.

Лінгвісти розглядають стилістичну функцію як вияв у слові нових семантичних або емоційних відтінків, засіб створення комічності, версифікації [4, 10].

Розглядаючи питання стилістичної функції авторських новотворів, слід звернути увагу на той факт, що експресивно-емоційне забарвлення таких мовленнєвих одиниць – це результат дії кількох чинників: семантичного забарвлення твірної основи, від якої утворений оказіоналізм, словотвірної моделі, за якою він побудований, контексту і мовленнєвої ситуації, які уточнюють його словотвірне значення. Кожний з цих факторів по-своєму впливає на стилістичну визначеність оказіонального слова, введення якого у поетичний дискурс повинно бути стилістично виправдане: з одного боку – це результат суб'єктивного сприйняття поетом навколишнього середовища, а з другого – елемент стилю усього твору.

Стилістична функція неологізмів виявляється, зокрема, у частотному вживанні автором збірних іменників на -я: *“звірня”*, *“ідолля”*. Категорія збірності відображає конкретну множину предметів, яка не поділяється в

уявленні мовців на окремі одиниці. У значенні таких імен ознака “сукупної множини” переважає над роздільністю логічних ознак, що її складають [2, 185]. Такі одиниці тексту посилюють емоційно-експресивний вплив на читача за рахунок семантики сукупної множини предметів: *Боровся я з голодною звірнею* [7, 45].

Певне стилістичне забарвлення (зазвичай позитивного характеру) в поетичне мовлення Д. Павличка вносять іменники, мотивовані дієсловами, як-от: *Виливає на землю дощі та бурі/ Мозольної праці найменший сколих*. (7, 375), *Коли любов іде зі смертю в заилюби / кого винити нам*. [8, 287].

Як уже зазначалося вище, однією з особливостей ідіостилю Д. Павличка є часте вживання кольороназв. Поет, майстерно використовуючи мовний словотвірний арсенал, репрезентує своє бачення кольорів, пов'язане з їхнім індивідуальним сприйняттям і розумінням. У лексиконі Д. Павличка для колірних епітетів основною є описова функція, оскільки вони служать яскравим словесно-зображальним засобом у змалюванні картин природи, у створенні влучних характеристик денотатів: *Зір затопив юнак в той місяць блідноликій* [9, 69].

Смислова роль виявляється у назвах кольорів, у яких, крім колірної ознаки, подається додаткова різнопланова інформація про предмет. Репрезентативною ознакою кольоропозначень у мовотворчій практиці Д. Павличка є їхня емоційно-експресивна функція, пов'язана із загальним настроєм твору, що сприяє виникненню емоцій у читача: *чого тремтить / Моя душа, як ніч блакитнозора?* [8, 125], *Вишневоокі мальви – як дівчата* [8, 194].

Експресивна функція полягає в тому, що виступаючи джерелом мовленнєвого новаторства, авторські новотвори у поетичному дискурсі використовуються з художньо-виражальною метою і виконують естетичну функцію. Будь-яке оказіональне слово обов'язково у художньому тексті виступає зображальним засобом, завдяки якому досягається образність тексту. Функції авторських новотворів цілком залежать від авторської мети. При цьому спостерігається тенденція, яка свідчить про те, що матеріальна організація оказіонального слова і роль, яку воно виконує, взаємозумовлені. На момент свого виникнення оказіоналізм не має історії вживання. Емоційно-експресивне забарвлення він може отримати від твірної основи, а також від контексту та мовленнєвої ситуації. Всі ці фактори використовуються авторами під час творення оказіоналізмів.

На загальну експресивність новотвору нерідко впливають морфеми, які беруть участь у його творенні. Суфікси належать до активно використовуваних авторами, зокрема й Д. Павличком, засобів підвищення експресії: *сніження, сніженнятко, сніженняточко*.

Композити та юстапозити поєднують у собі семантику кількох слів, що допомагає виразніше, точніше відтворити картину зображуваного: “*словочовник*”, “*гинути-всихати*”, “*вишневоокій*”. В. В. Лопатін з цього приводу зазначав, що “зчеплення в одне складне слово надзвичайно далеких одне від одного за змістом “непоєднаних” слів створює художній ефект, яким

нерідко користуються письменники" [5,17]. Загалом часте використання в поезії композитів та юкстапозитів пояснюється їх семантичною та експресивною місткістю. Вони передають різні відтінки подій, явищ у тексті: *Дочка/Твоя співала-мстила, Україно!* [8, 321].

Поетична функція неологізмів полягає у тому, що "...кожне індивідуальне утворення хорошого письменника – це цілісний словесний образ з цілою гамою смислових та стилістичних відтінків" [5, 147]. Питання створення образності вирішується з урахуванням ряду особливостей: художнього методу, манери твору, ідейного задуму поета, його творчої індивідуальності, вміння уважно спостерігати за явищами навколишньої дійсності та врешті-решт від його таланту користуватися словом – основним засобом створення образу. Оказіональні слова, вжиті поетами у творах, завдяки виразності та емоційній насиченості використовуються як вагомий засіб створення художнього образу – цілісної пізнавальної системи. Така функція оказіональних слів є поетичною. Мистецтво створення художніх образів полягає у тому, щоб актуалізувати у свідомості читача лінгвістичними засобами систему таких екстралінгвіальних образних стосунків, які не залишать його байдужим, розбудять його емоції, привернуть увагу і сформулюють інтерес до зображуваного.

Оказіоналізми можна назвати словами-образами, словами, які створюють мікрообраз усього твору. Кожен неологізм ніби випромінює поезію, воно співвідноситься з іншими словами контексту, тобто внутрішня його форма полісемічна, вона може нарощувати нові відтінки значення. Завдяки своїй надзвичайній образності оказіоналізми є засобом розгортання наскрізного образу тексту або його фрагмента, адже образ, створюваний новотвором, може співвідноситися з ідейно-естетичним змістом тексту в цілому. В результаті використання оказіональних слів збагачується виразність висловлення, відбивається авторське бачення світу, що дозволяє реципієнтові адекватно сприймати твір.

Текстотвірна функція лексичних новотворів полягає у тому, що створення поетичних творів – важкий і серйозний процес, це синтез двох складових: авторського уявлення про навколишнє середовище і свідомого відбору засобів художнього впливу на читача.

Створюючи текст, автор уводить новотвори в речення так, щоб те, про що він має намір повідомити, могло бути належним чином (адекватно до його задуму) сприйняте читачем. Залежно від позиції у контексті, оказіональні слова можуть бути ключовими в розкритті мікротем; незвичайне, нестандартне позначення мікротеми концентрує на ній увагу не лише своєю незвичайною побудовою, але й тим, що здатне увібрати в себе зміст цілого фрагменту [3, 143].

Поява у тексті оказіональних слів зумовлюється контекстуальним оточенням, яке, як правило, попереджає їх появу чи пояснює її (залежно від позиції у тексті). Тому особливе місце у питанні текстотвірної функції оказіоналізмів посідає питання розташування таких одиниць. Будуючи текст,

автор вводить новотвори у речення так, щоб те, про що він має намір повідомити, могло бути належним чином сприйняте читачем чи слухачем.

Залежно від позиції у контексті, окказіональні слова можуть виступати ключовими у розкритті мікротем; незвичайне, нестандартне позначення мікротем концентрує на ній увагу не лише своєю незвичайною побудовою, але й тим, що здатне увібрати в себе зміст цілого фрагменту. В той же час контекст, який передує окказіоналізму чи знаходиться в постпозиції щодо нього, уточнює, конкретизує його зміст.

Як бачимо, створюючи нові слова, поет надає перевагу номінативній, експресивній та стилістичній функціям. Крім того, виокремлено текстотвірну функцію. Хоча варто зазначити, що остання містить і попередні функції.

Мовне експериментаторство Д. Павличка є важливою складовою лінгвосинергетичної складової ідіолекту письменника і потребує подальшого ґрунтовного дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Александрова О. И. Окказионализмы в эпистолярном жанре разговорной речи (Опыт функционального анализа) / О. И. Александрова // В кн.: Вопросы стилистики.– Саратов, 1972, Вып. 5. – С. 17–32.

2. Вокальчук Г. М. Індивідуально-авторські назви осіб за соціальними ознаками в українській поезії ХХ століття / Г. М. Вокальчук // Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії : зб. наук. праць Рівненського державного університету. – Рівне, 2002. – Вип. 10. – С. 102-108.

3. Жижома О. О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискусії 80 – 90-х років ХХ століття : дис. ...кандидата філол. наук : 10.02.01 / О. О. Жижома. – К., 2003. – 242 с.

4. Земская Е. А. Окказиональные и потенциальные слова в русском словообразовании / Е. А. Земская // Актуальные проблемы русского словообразования. – Самарканд, 1972. – С. 20.

5. Лопатин В. В. Рождение слова : Неологизмы и окказиональные образования / В. В. Лопатин. – М. : Наука, 1973. – 150 с.

6. Николина Н. А. Типы и функции новообразований в прозе Н.С.Лескова / Н. А. Николина // Русский язык в школе. – М., 1995. – № 2. – С. 79–87.

7. Павличко Д. В. Вогнище : [поезії] / Д. В. Павличко. – К. : Радянський письменник, 1979. – 75 с.

8. Павличко Д. В. Сонети : [світовий сонет] / Д. В. павличко – К. : Генеза, 2004 – 536 с.

9. Словацький Юліуш. Срібний міф України : [поезії. поеми. драми] / Юліуш Словацький. – Львів : Світ, 2005. – 304 с.

10. Ханпира Э. И. Окказиональные элементы в современной речи / Э. Ханпира // Стилистические исследования: На материале русского языка. – М., 1972. – С.245 – 317.

11. Юрченко Т. Г. Окказіоналізми у творчості Павла Загребельного: струк-

турно-семантичний і стилістичний аспекти : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 „Українська мова” / Т. Г. Юрченко. – К., 2003. – 20 с.

В статье проанализированы основные функциональные и стилистические особенности авторских лексических новообразований, зафиксированных в поэзии Д. Павлычко.

Ключевые слова: авторский лексический новообразование, неологизм, неология, лингвосинергетика, функция, идиолект.

In the article analyzed the main functions and stylistic particularities of author's lexical new formation, which fixed in Dmytro Pavlychko poetry.

Key words: author's lexical new formation, neologism, lingvo-synergetic , function, idiolect.